

โมโนซุคุริ

กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศญี่ปุ่น

ต่อ จากฉบับที่แล้ว

รศ.ดร.บัณฑิต ไร่นารยานนท์

อธิการบดี สถาบันเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น

โมโนซุคุริของญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศญี่ปุ่นที่แพ้สงครามด้วยความบอบช้ำ และความสูญเสียอย่างหนัก โดยที่ตามเมืองใหญ่ และเมืองอุตสาหกรรมทั้งหลายที่อยู่ทางตอนใต้ รวมถึงเมืองหลวง คือ โตเกียว ได้ถูกกองกำลังของสหรัฐอเมริกาทิ้งระเบิดจนเสียหายอย่างหนัก แต่ชาวญี่ปุ่นที่มีระเบียบวินัย และความรู้สึกรักชาติสูงอยู่แล้ว ไม่ได้เสียขวัญไปเสียหมด ประกอบกับความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สะสมมาจนถึงจุดนั้น รวมถึงการรักษาคนเก่งทางด้านนี้ไว้ในแนวหลังจึงทำให้ญี่ปุ่นมีขีดความสามารถที่จะฟื้นฟูประเทศขึ้นมาใหม่ได้

การแพ้สงครามของญี่ปุ่นแล้วร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ ภายใต้การกำกับของสหรัฐอเมริกานั้น ได้มีส่วนที่ช่วยให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจต่อมาในภายหลัง ยกตัวอย่าง การปฏิรูปที่ดินเกษตรกรรม ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคก่อนสงครามพยายามจะดำเนินการแต่ก็ทำไม่สำเร็จ เมื่ออยู่ใต้อาณัติของสหรัฐอเมริกา ก็สามารถทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยการออกกฎหมายบังคับให้ผู้ถือครองที่ดินเดิมขายในราคาต่ำแก่รัฐบาล แล้วนำไปขาย

ให้กับเกษตรกรรายย่อยในราคาที่ต่ำ ทำให้เกษตรกรรายย่อยมีโอกาสลืมตาอ้าปากได้มากขึ้น และส่งผลถึงการกระจายรายได้ในสังคมที่ดีขึ้น นอกจากนั้น ในรัฐธรรมนูญยังรับรองสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมหมดไป โดยเฉพาะการจัดการกับอิทธิพลของกองทัพที่มีอยู่ก็มีส่วนทำให้สังคมญี่ปุ่นมีความเท่าเทียม และเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของโมโนซุคุรินั้น ในช่วงยุคสงครามใหม่ๆ สหรัฐฯ ได้ห้ามไม่ให้ประเทศญี่ปุ่นผลิตสินค้าบางประเภท เช่น รถยนต์นั่ง แต่ภายหลังก็ยกเลิกประกาศห้ามนี้ไป ทำให้ผู้ประกอบการญี่ปุ่นที่สนใจด้านอุตสาหกรรมอยู่ก่อนแล้ว เริ่มทำการพัฒนา และผลิตรถยนต์ออกมา นอกจากรถยนต์นั่งซึ่งยังคงว่าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยในช่วงนั้น สินค้าที่เป็นที่ต้องการมาก คือ เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านทั้งหลาย ตั้งแต่ ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า และเตาไมโครเวฟ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ ผู้ประกอบการญี่ปุ่นสามารถทำการพัฒนา และผลิตเองได้ทั้งหมด ซึ่งมีส่วนทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเติบโตด้วยอัตราสองหลักอย่างต่อเนื่องเป็นเวลามากกว่าสามสิบปี

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีขนาดเศรษฐกิจโตขึ้น

อย่างรวดเร็ว เป็นเพราะว่าภายในประเทศเองก็ต้องมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคตั้งแต่ทางรถไฟ ถนน ระบบสื่อสารโทรคมนาคม และระบบระบายน้ำ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันสินค้าที่ผลิตก็มีคุณภาพดีขึ้นเป็นลำดับ ทำให้สามารถส่งออกขายในต่างประเทศได้มาก ประกอบกับอัตราแลกเปลี่ยนของเงินเยนที่มีค่าต่ำมากเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเอื้อต่อการขยายการส่งออก ตาราง 1 แสดงการเติบโตของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามจนถึงก่อนฟองสบู่แตก [3] และผลกระทบของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราที่มีต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจ

ตาราง 1 การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่น

Year	GDP in T Yen	Exchange rate
1955	8.370	360 Yen to 1 \$
1960	16.010	360
1965	32.866	360
1970	73.345	360
1975	148.327	297.26
1980	240.707	225.82
1985	323.541	236
1990	440.125	144.15
1995	493.272	122.78
2000	501.068	107.73
2005	502.905	110.01

การเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกจนถึงก่อนฟองสบู่แตกนั้น เป็นการเติบโตที่มีปัจจัยหลักมาจากการขยายตัวทางด้านการผลิต ซึ่งประเทศญี่ปุ่นจัดว่าเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชียที่มีเศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการผลิต เนื่องจากการผลิตจะขยายตัวได้นั้น จะต้องมียุทโธปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง และความสามารถในการบริหารจัดการการผลิต ซึ่งโดยพื้นฐานแล้ว คือ ต้องมีคนทำงานที่มีคุณภาพ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้น เป็นเพราะการให้ความสำคัญกับ “การสร้างคน” ตั้งแต่ยุคก่อนสงครามแล้ว รัฐบาล และสังคมญี่ปุ่นโดยรวมให้ความสำคัญสิ่งนี้มาอย่างต่อเนื่องจนมีคำกล่าวที่ว่า “การสร้างชาติ คือ การสร้างคน” ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการสร้างคน โดยเน้นทั้งด้านวิชาการ และทางด้านทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ยึดถือความเท่าเทียมกันของประชาชน

ดังนั้น การจัดการศึกษาก็จะมีมาตรฐานที่เท่าเทียมกันทั้งประเทศ ทำให้นักเรียนในต่างจังหวัดมีโอกาสที่จะเข้ามาเรียนต่อในมหาวิทยาลัยดีๆ ทั้งหลาย ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้คนเก่งจากทั่วประเทศมาช่วยกันพัฒนาชาติได้ นอกจากนั้น ทางด้านทักษะใน

การทำงานร่วมกับคนอื่นนั้น ก็มีการอบรมบ่มเพาะเรื่องระเบียบวินัย การเคารพความคิดเห็นของคนอื่น การให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งในโรงเรียน และในสังคมแวดล้อม ความสำเร็จในการปลูกฝังค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียม และการไม่เอาัดเอาเปรียบกันนี้ ทำให้สังคมญี่ปุ่นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน ดังตัวเลขทางเศรษฐกิจที่แสดงไว้ในตาราง 1

เนื่องจากการผลิตสินค้าในยุคหลังสงครามเป็นการผลิตสินค้าคราวละจำนวนมากๆ ดังนั้น บริบทของโมโนซูกูริในยุคหลังนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อน เพราะการผลิตสินค้าจำนวนมากๆ ให้มีคุณภาพดีเหมือนกันหมดนั้น เป็นเรื่องที่ต้องการวิธีบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมาก นอกจากนั้น คนที่ทำการผลิตจริงๆ เช่น งานขึ้นรูป หรืองานประกอบนั้น ก็ทำโดยคนงานที่หน้างานเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่ช่างฝีมือปรมาจารย์ที่ทำการผลิตทีละชิ้นอย่างละเมียดละไมอย่างในสมัยก่อน ในเงื่อนไขเช่นนี้ จะต้องมีการกำหนดขั้นตอนการทำงานที่ละเอียด และชัดเจนเพื่อให้คนทำงานที่หน้างานสามารถทำได้ถูกต้อง และมีความปลอดภัย นอกจากนั้น เพื่อให้การผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดต้นทุนให้ต่ำลง การทำกิจกรรมกลุ่มย่อยเพื่อพัฒนาหน้างานก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งทีกล่าวมานี้ จำเป็นต้องได้รับความเข้าใจ และความร่วมมือจากผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด นั่นคือ ต้องอาศัยความมีวินัยในการทำงาน ความรับผิดชอบ และความกระตือรือร้นที่ต้องการพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นตลอดเวลา องค์การที่ทำการเหล่านี้ได้ต้องมีวัฒนธรรมองค์กรที่ดีและเอื้อต่อการทำงานในลักษณะนี้ เนื่องจากชาวญี่ปุ่นถูกปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กให้ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง และปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ดังนั้น เมื่อเข้าทำงานในสถานประกอบการจึงมีพื้นฐานที่ดีและสามารถทำงานตามบริบทของโมโนซูกูริในสมัยใหม่ได้

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า โมโนซูกูริในสมัยใหม่ที่มีการผลิตเป็นจำนวนมากๆ นี้ต้องอาศัยการทำงานของผู้ปฏิบัติงานที่เข้าใจ และให้ความร่วมมือในการพัฒนางานเป็นอย่างดี ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสถานประกอบการนั้นมีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง